

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Свертілової Наталії Валеріївни

«Диференційно-психологічний аналіз переживання образи»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Розвиток емоційної культури людини стає однією із найактуальніших проблем сучасної психології, оскільки зумовлений зростанням емоціогенності сучасних життєвих умов, пришвидшенням темпів життя, збільшенням кількості стрес-факторів, зростанням конкуренції й відповідальності, що призводить до збільшення частоти та інтенсивності емоційних навантажень, з якими людині іноді буває важко впоратися. Дослідження феномену переживання образи та образливості як стійкої властивості особистості відкриває реальну можливість оптимізації міжособистісних взаємин та діяльності людини внаслідок глибшого усвідомлення цього психоемоційного стану, що сприятиме кращій саморегуляції, соціальній адаптації, забезпеченню психологічного благополуччя особистості.

Аналіз змісту дисертації Свертілової Н. В. «Диференційно-психологічний аналіз переживання образи» дає підстави стверджувати, що проведене нею дослідження дало змогу: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити структурні компоненти схильності до переживання образи, розробити та апробувати відповідний психодіагностичний інструментарій, виявити взаємозв'язки образливості з широким колом властивостей особистості, запропонувати її типологію, вивчити індивідуально-психологічні особливості представників експлікованих типів образливості. Отримані результати поглиблюють теоретичні уявлення про індивідуальну специфіку переживання образи, її структуру і функції, формально-динамічні та сутнісні характеристики, й водночас збагачують практичну психологію новими знаннями щодо можливостей терапевтичної та психокорекційної роботи з образливістю як

стійкою властивістю особистості. Представлені положення наукової новизни і практичної значущості є достатньо обґрунтованими та логічно співвідносяться із завданнями дослідження. В рецензованій дисертації ґрунтовно розкрито зміст трьох розділів, відповідно до теми сформульовано висновки, які логічні змісту здійсненого дослідження, і засвідчують, що дисертантці вдалося реалізувати мету та розв'язати поставлені завдання.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення психологічних особливостей переживання образи» представлено аналіз релігійних та філософсько-психологічних джерел з проблеми переживання образи, розглянуто етимологію цього поняття та еволюцію його змістовної сутності, висвітлено розуміння переживання образи як емоційного стану та образливості як стійкої властивості особистості. Ґрунтовно проаналізовано основні наукові підходи до вивчення феномену переживання образи, її структури і функцій.

Привертає увагу запропонована теоретична модель багаторівневої структури образливості як властивості особистості з позицій континуально-ієрархічного підходу, який ґрунтовно розроблений в працях професора Саннікової О.П. Зокрема, виокремлюючи у структурі образливості три рівні: формально-динамічний, змістово-особистісний та соціально-імперативний, а також підструктури якісних характеристик та досвіду, здобувач визначає для кожного з них метахарактеристики індивідуальності та ознаки образливості як особистісної риси, акцентуючи увагу на компонентному складі показників формально-динамічного (чутливість до переживання образи, стійкість, широта, виразність прояву) та якісного (емоційний, когнітивний, поведінковий та контрольно-регулятивний) рівнів.

Цікавим видається також погляд на образу і прощення як форму подолання або вгамування образи з позицій саногенного мислення, психоаналітичного підходу, гештальт-терапії, транзактного аналізу, класичного біхевіоризму, сучасної психології. Окреслюючи розуміння образи як емоційної реакції, стану або риси особистості, дисертантка розглядає її через

споріднені поняття, такі як: «переживання образи», «образливість», «образливий стан», «образлива особистість», виокремлюючи відповідні емоції, переживання та особистісні характеристики, які супроводжують її прояви.

Узагальнюючи матеріал першого розділу дисертації, варто звернути увагу на ґрунтовний теоретичний аналіз феномену образи й образливості особистості, розкриття та обґрунтування понятійного апарату дослідження, чітке визначення його дефініцій, логічний взаємозв'язок усіх структурних підрозділів, що дало змогу Свєртіловій Наталії Валеріївні створити основу для організації й проведення емпіричного дослідження.

В другому розділі «Методичне забезпечення емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей переживання образи» визначено основні напрями і принципи емпіричного дослідження, описано його програму й етапи реалізації, обґрунтовано застосування комплексу методів, методик та процедур, спрямованих на діагностику показників образливості, а також супутніх їй особистісних рис. Детально описана вибірка дослідження, загальна сукупність якої становить 684 особи, що переконує в її репрезентативності й забезпечує статистичну вірогідність отриманих результатів. Обґрунтовано необхідність розробки психодіагностичного інструментарію для диференційованої діагностики схильності до почуття образи внаслідок неможливості вивчення її ознак в контексті континуально-ієрархічного підходу за допомогою існуючих у психології методик. Здійснення контент-аналізу нестандартизованих творів-самозвітів дало змогу дисертантці експлікувати та описати формально-динамічні та якісні компоненти образливості, які лягли в основу розробки процедури самооцінювання компонентів образливості (ТОСОБ-2) як модифікації методики Т. Дембо, С. Рубінштейн. Водночас, на особливу увагу заслуговує створення оригінальної методики «Тест-опитувальник схильності до переживання образи» (ТОСОБ-1), етапи розробки якого (конструювання питань, емпірична корекція стимульного матеріалу, підготовка ключа-дешифратора, перевірка конструкту тесту та його апробація за допомогою відомих у психодіагностиці методів розщеплювання, повторного

та паралельного тестів) відповідають усім психометричним вимогам щодо надійності та валідності цього психодіагностичного інструментарію.

Таким чином, представлений Свєртіловою Н. В. у другому розділі дисертації взаємодоповнюючий комплекс психодіагностичних методик, які спрямовані на вивчення переживання образи й широкого спектру рис особистості, що супроводжують її прояви, переконливо засвідчує обґрунтованість і доцільність запропонованої програми емпіричного дослідження.

Третій розділ «Результати емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей переживання образи» містить ґрунтовний аналіз емпіричних даних, а саме: взаємозв'язку між показниками схильності до переживання образи й особистісними рисами; індивідуально-психологічних особливостей переживання образи; типів образливості як якісно-кількісного поєднання її ознак; психологічних характеристик осіб з різними типами образливості.

Варто наголосити, що обрані дисертанткою теоретико-методологічні принципи диференційно-психологічного аналізу забезпечили чітку логіку організації емпіричного дослідження, яке послідовно розгортається від вихідних теоретичних узагальнень до низки експериментальних процедур, у ході яких застосовується численний арсенал сучасних методів вимірювання і статистичної обробки отриманих результатів.

Зокрема, на основі факторного аналізу даних взаємозв'язку формально-динамічних та якісних характеристик образливості і широкого спектра психологічних властивостей особистості дисертанткою отримано п'ятифакторну модель, яка структурує виявлені симптомокомплекси взаємопов'язаних характеристик, у тому числі й образливості, ознаки якої оформилися в окремий фактор.

Застосування методу «асів» й розробленого «Тесту-опитувальника схильності до переживання образи (ТОСОБ-1)» дало змогу Свєртіловій Наталії Валеріївні виокремити групи осіб з високими та низькими показниками

образливості, а також із різним поєднанням якісних показників: емоційного, когнітивного, поведінкового та контрольо-регулятивного. Таким чином у досліджуваній вибірці було виокремлено чотири групи осіб з різними типами образливості, умовно названі: «образливі», «необразливі», «замасковані, заличковані», «закриті, затиснуті», а пізніше за допомогою методу «профілів» здійснено якісний аналіз індивідуально-психологічних особливостей (асертивності, впевненості в собі, самоствалення, емоційного інтелекту, соціальної адаптивності, агресивності, широкого спектру властивостей особистості) носіїв цих типів образливості. Аналіз побудованих профілів, а також ранжування показників дали змогу представити психологічні портрети осіб з різним вираженням образливості, зокрема визначити особливості й індивідуально-психологічні характеристики найбільш і найменш схильних до переживання образи представників описаних типів.

Отже, об'єкт, предмет і завдання дисертаційного дослідження логічно і структурно узгоджені й відповідають поставленій меті. Теоретичний аналіз та узагальнення психологічних джерел (всього 254 найменування, з них – 16 іноземною мовою), кількісний та якісний аналіз отриманих емпіричних результатів здійснено кваліфіковано і коректно. Об'ємний емпіричний матеріал, результати математико-статистичної обробки якого наведено у додатках, розроблені та апробовані методики діагностики образи й образливості, застосування методів «асів», «профілів» та ідеографічного підходу в узагальненні індивідуально-психологічних характеристик осіб з різними типами образливості демонструють глибину проведеного дослідження і характеризують Свєртілову Наталію Валеріївну як професійного і зрілого психолога-науковця.

Автореферат дисертації за структурою та змістом повністю відповідає дисертаційній роботі, ґрунтовно, повно і аргументовано відображає основні положення і результати проведеного дослідження.

Відзначаючи суттєві наукові здобутки здійсненого дослідження, його логічність, цілісність й надзвичайну науково-дослідницьку пропрацьованість, вважаємо за необхідне зауважити на деяких моментах.

1. Аналізуючи у підрозділі 1.3. основні підходи до вивчення феномену переживання образи, її структури та функцій, дисертантка узагальнює погляди вчених на «образу» з позицій психоаналізу, гештальт-терапії, транзактного аналізу тощо, згідно яких образа розглядається як невротична реакція, застрягання, захисна інфантильна реакція, прояв дитячого еґо-стану, маніпулятивний спосіб привернення до себе уваги та ін. В емпіричному дослідженні таким змістово-сутнісним характеристикам образи не приділяється увага, що, безумовно, відповідає напряду досліджень – здійснення диференційно-психологічного аналізу переживання образи. Водночас, чи не можна припустити, що специфічне поєднання індивідуально-психологічних характеристик особистості (психологічний портрет) буде дещо відрізнятися в осіб із, наприклад, невротичним, захисним або маніпулятивним типом образливості?

2. У підрозділі 3.1. представлено результати кореляційного аналізу показників схильності до переживання образи й широкого спектру рис особистості. Представлення взаємозв'язків, на наш погляд, має занадто констатувальний характер і могло б бути доповнене окремими поясненнями, зокрема хоча б щодо виявлених статистично значущих взаємозв'язків, які, на пише автор, «порушують загальну картину» (стор. 110).

3. Варто звернути увагу на окремі неточності у дотриманні вимог щодо структури дисертації. Зокрема, підрозділ 1.3. містить текст, в якому розглядаються чинники виникнення образи в онтогенезі (стор. 30-39), і лише після нього пропонується параграф 1.3.1. Це ж саме стосується і третього розділу дисертації (підрозділ 3.3., стор. 127, а параграф 3.3.1 – стор. 130).

4. Текст дисертації містить окремі русизми, стилістичні та орфографічні помилки.

Однак, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи, не знижують наукового внеску Свєртілової Н.В. у розробку актуальної для загальної психології проблеми емоцій та емоційних станів особистості, а саме – переживання образи.

Основні положення і результати досліджень доповідались автором та обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та опубліковані у фахових виданнях (всього 13 публікацій, з них 2 – у зарубіжних наукових виданнях). Отримане авторське свідоцтво на розроблену оригінальну психодіагностичну методику підтверджує наукову зрілість і дослідницькі вміння дисертантки. Результати дослідження впроваджені у навчальний процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Одеського національного політехнічного університету, Південноукраїнського національного педагогічного університету, що підтверджено актами впровадження.

Отже, все вищезазначене дає змогу дійти висновку, що за новизною дослідження проблеми, науковим рівнем, теоретичним та практичним значенням дисертаційна робота «Диференційно-психологічний аналіз переживання образи» є завершеною науковою працею, котра репрезентує новий концептуальний підхід до здійснення диференційно-психологічного аналізу емоційних станів та властивостей особистості. Дисертаційна праця відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, і визначені «Порядком присудження наукових ступенів», а її авторка, Свєртілова Наталія Валеріївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Кандидат психологічних наук, доцент,

професор кафедри загальної та соціальної психології

Східноєвропейського національного університету

імені Лесі Українки

Малімон Л.Я.
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
"28" 03 2017р.
Свєртілова Н.В.

Малімон Л.Я.